

Josip Pleše

NEKE MISLI UZ ROMAN JEDNA SWANNOVA LJUBAV
MARCELA PROUSTA

Prvi put pročitah djelo Proustova pera. Zaprepastila me ta virtuoznost, iako sam se, naravno, već unaprijed pripremio da uživam u raskoši književnoga genija.

Upaduh, sasvim nenadano, u tanahno tkanje mnogobrojnih veza smisla i besmisla, golemo bogatstvo odnosa, stvari, pojmova, doživljaja, slutnji i nijansi.

U tome nadmašuje i najsilnije francuske romanopisce Stendhala, Balzaca i Flauberta.

Filigranski rad pun raskošna leđa, mjestimično hladan poput Balzaca, ali na drugi način. Neki slavni Balzacovi junaci neljudske su amebe koje gutaju sve oko sebe. Proustovi likovi ovdje su tek alge što ih more njiše.

Jedni žele biti bogati, a drugi sretni. Prvi imaju šanse da uspiju. Drugi nemaju. Zaplevši se u ta Proustova slova, upadamo u pakao besposličara, u jalovu egzistenciju punu izgubljenog vremena. Vječiti isprazni praznik.

I Tolstoj u *Ani Karenjinoj* opisuje povlašteni sloj društva. Ali u Tolstoja su gotovo svi likovi djelatni, nečemu teže, nešto stvaraju. Ako ništa drugo ne rade, onda se bar brinu o djeci ili o imanju. Ovo Proustovo društvo, naprotiv, pluta na rijeci taštine i zabave, amo-tamo loveći zadovoljstva, kao što klinici love mjehure od sapunice.

Postoji filmski analogon slične problematike. Besposličare je oslikao Fellini u *Slatkom životu*. A slatki je život vrlo gorak film.

I Fellini i Proust u tim su svojim djelima podjednako zanimljivi da se razmisli o skrivenoj jednadžbi osjećaja. Neraskidive veze ugone i neugode i njihove jednako-vrijednosti i uvjetovanosti.

Stvaraoci, produktivni, i uopće svi požrtvovalni ljudi (makar bili požrtvovalni i na najsebičniji način) rade i trpe zbog nekog cilja. Oni često naivno smatraju da su, nasuprot njima, čisti potrošači nekakvi čisti uživaoci i zavide im. Međutim, ti tobožnji čisti uživaoci sposobni su da prije njih spoznaju koliko su užitak i patnja međusobno vezani željeznim lancima nužnosti.

Neprestano teže k užitku, a obračun ugone i neugode uvijek je na nuli. Nema viška vrijednosti.

Želiš li biti moćan, možeš to postati. Želiš li činiti zlo, i to je moguće. Želiš li ljubiti i opraštati, i to možeš (i tada si sretan). No želiš li biti samo sretan, želiš li samo uživati, postaješ tragično biće koje unutrašnjom nužnošću ne može doseći svoj cilj. Infantilno zarobljen u vrzino kolo jalovosti i besmisla. U bijegu pred zbiljom od koje se pobjeći ne može.

Pred nama je ubojstvo vremena.

Tu i ljubav prestaje biti prava ljubav.

U *Ani Karenjinoj* junaci stvarno vole, vole strastveno ili mlako, više ili manje savršeno ili nesavršeno, junački ili obično i svakodnevno. Tu se za ljubav ipak može reći da je ljubav, pa bila mlaka ili slaba. (Anin je muž izuzetak od tog pravila.)

Swann svoju koketu Odette ne ljubi. On je samo zaljubljen. Želi biti zaljubljen. Njemu je potreban viši smisao, on želi biti požrtvovan, želi ljubiti. Želi!

Ali sve je to laž od samog početka. Ne laže samo Odette Swannu. Swann laže samome sebi. Zaljubljenost je slijepa, a Swann želi biti slijep.

U tom društvu što pluta morem taštine nema čvrsta tla da bi prava ljubav pustila korijenje.

Ljubav je vječnost. Zaljubljenost je samo vrijeme.

Swann se opija zaljubljenošću kao narkoman hašišem.

Na ovom svijetu sve može biti opijum, i „Bog”, i „revolucija”, i „religija”, i „stvaralaštvo”, pa i „ljubav prema ženi”, kao i sve ostalo pod kapom nebeskom.

Swannova je tragičnost u tome što on vidi pakao ispraznosti društva kojim se kreće, ali ne nalazi snage da mu se otrgne i krene u život. Poput Fellinijeva junaka u *Slatkom životu*, koji na kraju filma stoji na obali rječice koju ne može prekoračiti.

U društvu u kojem svatko laže svakome, on laže samome sebi.

Proust ne. Proust je kritik vrlo prodorna oka. Kritik nad kriticima.

Proust vidi duboko i daleko, ali posvuda se pruža ocean ispraznosti. Za razliku od Tolstoja, ovo njegovo djelo ne posjeduje sličan otvor u smisao i ljubav.

Čak i na dnu Tolstojeve *Smrti Ivana Iliča* sjaji svjetlo. Iako je to jedna od najporaznijih kritika društvene sredine i života uopće, uistinu objava mraka.

U *Jednoj Swannovoj ljubavi* prozor u istinsku ljubav je zatvoren. Nije li to tragična crta na raskošnom djelu Prousta stvaraoca?